

Написане лишається

ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ:
РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921 – 1949 РОКИ)¹

№ 144

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Рауен – Прага]

8-V-24

Мій Єдиний! Ранком поїхала додому. Було сонечно, гарно, душно. Збірився дощ, і голова моя зрадила мене. Сьогодні ще болить. Це кара за те, що лишилась у Friedenau¹.

Вночі був дощ. Ранок хмурий, але теплий вітер. Elsa² вичистила всі кімнати, начистила підлогу, скопала грядку і т.п. Скучила за людьми й розважала мене балачками аж до 10.

Прийшов лист від Левіні³. Зверни на нього увагу й постарайся. Це “дійсно буде вихід з його безвихідного становища”. Не знаю, куди писати. Не думаю, що Сірій вернувся. Як же ти дістанеш листа від Н[уш]і⁴?

Як шкода мені, що тебе нема вдома! Все порожне, сумне, принишкле. Як то ти доїхав, як почав свої справи? Чекаю нетерпляче на листа. Не забудь написати М[аркуш]ці. Хай йому зробиться соромно, що він свого слова не додержить. До роботи ще не бралась. Перше – голова, а друге – город. Треба швидше покінчити з ним, а там буду вільна й робитиму як слід.

Не забудь знайти перекладчика на німецьку мову для “Закону”. Це треба зробити якомога швидче.

Чи бачився з Ніжанківською?

У Friedenau настрій одчайнний. Ю[лія] Вл[адимирівна] умовляє М[аркуш]ку взяти службу у Ладжнікова, а той упірається. Грошей нема ніяких. Треба утримувати Воробйова й давати щодня 5-10 марок.

Боюсь, що з Wasserleitung⁵ом нічого не вийде⁵. Кошторис – 5600 марок! Чи це ж можливо?!

Сьогодні повинен привезти перший Fürstenwald-скій⁶ поставщик. Але у мене немає надії, що його буде дешевше. Правда, з Wasserleit[ung]ом ми зможемо значно дорожче продати дім, але чи ж на стількі?

Я ще про hypotek'у не балакала. Завтра хочу поїхати в Fürst[enwalde], та ще прохала Чубінського⁶ (якого бачила у Ю[лії] Вл[адимирівні]) довідатися, він обіцяє.

Найдорожче у всьому це не матер[іал] (він коштує 220, а пумпа для глибини великої) більше тисячі марок з устроєм. Я питала, чи не можна зробити дешевше. Lange⁷ одповів, що коли б вода лежала до 7 метрів, то все коштувало б на 70% дешевше. От нещастя наше!

А при наших умовах не варто робити инакше (прості, не цінкові труби), бо все швидко зіпсується.

Уплата також тяжка: половину зараз, чверть при початках роботи й чверть в момент закінчення.

Ю[лія] Вл[адимирівна] страшенно одраджує. Каже, що вліземо в борги й що це не значно збільшить цінність Grundstük'a. Завтра пошлю тобі обидва кошториси, якщо сьогодні одержу другий.

¹ Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015. – № 1-11.

Ну, поки що пригортаюсь до тебе моєю хворою головою й мрію зробити це швидко реально!

Хай тобі буде спокійно, сонечно! Бережи свої сили, любов моя!

Твоя К[ох]а.

№ 145

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Рауен – Прага]

8-V-24

Ді, я послала тобі листа на адресу Гром[адського] Коміт[ету], бо не певна, чи Юр[ій] П[илипович] вже повернув з Відня. Чекаю на оферту¹ щодо водного проводу і боюся, що буде дорого!

У нас вчора був весняний день, навіть душно було, як верталась з міста. Сьогодні вітер, хмарно, але зранку вже 10°. Як там у вас? Не забарюйся, бо дерева збираються зацвітати. Пересилаю важного листа Левіні теж на Гр[омадський] Ком[ітет]. Чекай від тебе повідомлень, на яку адресу писати.

У нас все гаразд. Бажаю тобі сонця надворі й в душі. Привіт сердечний Ю[рію] П[илиповичу].

Бережи себе!

Твоя Р[оза].

[Листівка адресована: V. P. J. Tiščenko для BB Praha – Vinohrady Sumavska II/II Tschechoslowakej]

№ 146

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Рауен]

Прага. 8-V-24

Дитинко моя єдина, доїхав цілком добре, знайшов готель і вчора почував себе непогано. Вчора ж одразу мав побачення з Г[ірсою]. Як я й гадав, він направив мене з справами до того банку, про який ішла мова. Сьогодні маю в 11 г[один] побачення з директорами. Правду тобі сказати, в мене таке вражіння, що нічого з цього всього не вийде, ні з одної справи. Ніяких даних не маю за таке вражіння, а воно чось є. Добре буде, коли помилюся.

Мої вражіння, на жаль, здається, підтверджуються: було призначено побачення на 11 г[одину], але директора викликали в міністерство і побачення перенесено на 12½ г[одину]. Зараз піду. Директор на мене не справив імпазантного вражіння. Ну, та ще рано казати що-небудь.

Від Нуші одержав листа. Пише, що батько відмовився давати їй хоч копійку на такий Beruf¹, як сцена, і засмалив їй “страшну сцену”. Поки що вона лишається дома й надіється все ж таки вмовити батька. Обіцяє бути в Берліні й усе розповісти.

Бачився, розуміється, з усією публікою. Все те саме, наче я й не виїздив звідси. Думаю, що з усіма справами я вправлюсь за тиждень і виїду в милий, любий Рауен. Справлюсь, мабуть, неудачно “по всім швам”. Але не хочу забігати наперед й псувати собі кров задалегідь.

Голова моя поболювала весь час од деякого більшого зусилля і праці серця, але сьогодні вже менше. Сподіваюсь, що все пройде до виїзду. Дитиночко, ти не пиши мені багато, тільки рази два в тиждень картку з кількома словами.

Ну, хай тобі буде тепло, добре, затишно, любо в нашому закутку. Як поводить Ельза? Спостерігай, це цікаво. Розуміється, від мене привіт передай. Цілую твої окі, лапи й...

Твій

[Листівка]

№ 147

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Рауен]

8-V-24

Ну, бачився вчора з директором банку. Він зробив на мене не дуже сильне вражіння. Гадаю, що нічого з наших справ не вийде. Нема в сих людей жвавости уяви, сміливости, гри, риску. Нічого, правда, негативного не було сказано, але не було тієї іскри в мові, яка виявляє зацікавленість до бажання дії. Відповідь маю одержати через тиждень або тут у Празі, або напише в Рауен. Звичайно, я не буду дожидатися й виїду, як тільки закінчу свої справи. А це залежатиме від відповіді Г[ірс]и. Обіцяє через кілька днів повідомити.

Тут, Голубонько, так само холодно, мокро й паршиво, як і в нас. Кажуть, що й в Італії теж сього року холодно й погано. Отже, хоч цим себе потішаймо!

Що роблю я? Та все те саме, що й раз у раз у Празі: розмови, пльотки, кав'ярні, дрібні й великі страждання людей, безсилість допомогти їм, – утома від цього. Рауен уявляється мені тихим блаженним островом. Заздрю тобі страшенно і радий за тебе ще більше. Ні за що звідти не треба нам вилазити! Ще дужче закопатися в його, відгородитися й робити собі своє діло.

З перекладом улаштував: за три місяці береться зробити, 100 к[орон] за аркуш і моя переписка на машині. Переклад? Здається, нічого, хоча я вже помітив деякі неточності. Доведеться головним чином авторові перевіряти. Ну, та це не біда.

А от біда: з тутешньою грузинкою¹ справа повертається якраз навпаки до того, що було з берлінською². Така отверта, бурхлива й, здається, серйозна “не-чисто-человечность”, що аж страшно стає. А відповіді... немає. І що ти його будеш робити? Мабуть, доведеться прохати в тебе помочи, моя спасительсько дорога. Ну, та розповім потім докладніше.

Мик[ита] Юх[имович] такий самий, і всі инчі ані на крихту не змінилися ні в чому. Мені вже хочеться швидче додому і братися за роботу. Пора! Вже почуваю холодок і нетерплячку. Треба братися за покінчення “С[онячної] М[ашини]”.

Ну, мушу спішити на засідання. Бувай, моя краса єдина, живи собі там з тихим радісним затишком і не рипайся навіть думкою куди-небудь. А коли можна буде зробити ті переробки, що плануємо, то з Рауена не тікати нікуди, поки на Україну не виїдемо. Що ж до грошей, то й без кораблів й перуанських багацтв дамо собі раду³. У нас самих всередині нас повинні бути копальні і всякого добра! Правда?

Ну, цілую твої дорогі руки!

В

№ 148

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Рауен – Прага]

9-V-24

Дорогий мій!

Сьогодні одержала листа від Н[адії]¹. Хочє страшенно приїхати до нас. Вживє всіх заходів до того, й Євг[енія] Ал[ександрівна] пише, що все зробить. Тепер треба дістати німецьку візу. Не знаю, через кого мені це зробити? Чи це тяжко, чи легко? Хочу написати М[аркуш]ці. Хай порадить. Лист милий, ніжний. Знову якісь у неї драми з думками про смерть. Але тепер, коли є надія з нами побачитись, вона й вмірати не хоче.

Почала сьогодні перекладати. Не дуже то швидко й добре я це роблю, але кращє вже так, ніж ніяк. Почуваю себе роздавуто. Голова й сьогодні не свіжа й млосність у всьому тілі. Погода тепла, але хмарно. Вночі був знову дощ. Я з страхом поглядаю на дерева, боюсь, що швидко зацвітуть, а тебе нема!! Не хочу, нехай чекають.

Сьогодні в обід Ганьхен привела нам двох козенят. Одна біленька, маленька кізочка, а другий довгоногий чорний з білим козлик. Ми з Ельзою сидимо в стайні й милуємось з них. Вже їмо рабарбу². Спаржа витикається щодня. Все б добре, але не затишно, порожнє, обездушило все. Тільки три дні як тебе нема, а здається багато-багато часу пройшло.

Я все хочу уявити собі тебе там. Хотілось би, щоб ти почував себе добре, щоб не було бажання якомога швидче їхати додому, а щоб почувалось вільно, затишно, весело. Властиво кажучи, чому тобі не повинно бути там також добре? Увага, дружність, симпатія і любов багатьох до тебе. А коли й є дехто з неприхильних, то це ж необхідне явище. Може я пишу непотрібні дурниці, але моє бажання таке, щоб ти скрізь почував радість в повноту життя. Щоб кожен день, кожна година були б для тебе цінними й повними. От, я чекаю твого повороту як свята, й не помічаю, як оксамітно-м'яко зеленіють поля й ліс навкруги, як дерева напіврозкрили рожеві уста квіток, як все сумно й радісно тягнеться до життя. Це дивно й радісно, що без тебе для мене нічого нема, я ніби й не хочу инакше. Але ти повинен почувати себе добре скрізь і завжди.

Як твоє самопочуття? Чекаю подробного листа про стан здоров'я, про дальші пляни, про час можливого повороту.

Козенята починають куточками очей дивитися на світ божий і посилають тобі разом з мною, Ельзою, Ганьхен і кізочками ніжний привіт.

З побожностю обнімаю тебе, моє щастя! Люблю.

Твоя К[оха].

№ 149

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Рауен]

Прага. 10-V-24

Дякую тобі, Крохонько, за твого листа і картку. Щодо Левіні, то, боюсь, що Сірий підняв оптимізм Левіні без достаточних підстав. Річ у тому, що чехи, дійсно, дуже рідко дають стипендії тим, хто не живе в Чехії. Одначе, не зважаючи на це, я все ж таки буду натискувати на Ш[аповал]а, щоб він зробив усі належні заходи. Я йому уже перед листом Левіні говорив про стипендію, так що конспірувати тепер немає рації.

Мої справи не посуваються. Не уявляю навіть, коли буде як[ий]-неб[удь] результат. Але я більше двох тижнів у кожному разі тут не буду. Моя хвороба вже заткнула роти про переїзд. Так само вона не дозволить мені сидіти тут без усякого діла й в поганих умовах. Єдине, що не збільшує моєї нетерплячки, це – погода. Не шкода, що сижу тут, а не в Рауені. Бо я певен, що й там такий самий (як не більший!) холод, дощ і безнадійність. Але, розуміється, я все ж таки волів би і в таку погоду бути в Рауені, аніж у Празі. Та що робитимеш!

А в тебе знову головний біль? Бідна моя Дитинка, тебе просто не можна без мене пускати в Берлін. Взагалі, прийдеться з тобою почати щось робити, щоб побороти цю паскудну якість твоєї голови. Та про це будемо говорити, а не писати. Обнімаю тебе всім серцем!

В

[Листівка]

№ 150

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Рауен]

Прага. 11-V-24

Так, значить, 5600 марок? Ого! Ну, розуміється, нехай хтось инчий це робить, а нам несила. Та вони сказались чи що?! Той же казав 1500-2000? Чи зажерливість розгорілася? Шкода, звичайно, але мені думається, не варто такі гроші вкладати, – воно не виправдається при продажу. Будемо жити тільки весну й літо, а на зиму будемо виїждати кудись. Хоча... як будуть наші органи, та ще під моєю редакцією, то в Італію навряд чи зможу я виїждати. Але не будемо собі заздальегідь сушити голови, – побачимо тоді, як підійде час.

Вчора був Шевч[енківський] концерт. Дуже гарно видався. Сьогодні знов хмарно, холодно і накрапає дощ. Мала бути екскурсія кудись на пароході та, розуміється, не буде. Робити мені нема чого. Балачки остогиділи, ех, Рауенчик любий! Оце б я з Кохою пішов по городу, важно й заклопотано радились би, чим засадити грядки,

потім знайшлась би ще маса всяких важких і цікавих справ. І було б тихо на душі, ніщо не отруювало б. Правда, тепер я собою більше задоволений, навіть своїм сном і взагалі станом нервів. Але... Та де ж ти візьмеш ідеального щастя?

З застрашнього дня починаю рішуче поговорювати, що моя хвороба не дозволяє мені тут нидіти. Хай роблять рішучі натиски.

Цілую мою єдину Діту.

[Листівка]

№ 151

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Рауен]

Прага. 12-V-24

Якби ти знала, моя Дитинко, як мені хочеться додому, як мені трудно робити оцю жертву своїм часом і силами отут у цій марудній, хуторянській Празі! Головне, що так безглуздо, без усякої користі для кого-будь і з такою шкодою для мене минає час. Я не “хничу”, а констатую. Тим паче шкода, що, здається, починає бути тепло й гарно. Ну, та ще кілька днів, а там рішуче почну рватися.

Що далі, то все менше я маю надій на добрий результат у Маркушкиних справах. Занадто маленькі ці “бегаючіє копейкі”. Але бідні Мар[кушк]и! Що вони робитимуть узагалі? Єдина надія на здертя з Думбадзе. Та коли це буде? Та й чи вдасться взагалі? Шкода мені їх щиро та що з того, як допомогти їм несила. Може вдасться комусь продати плани або знайти охотників на руду? Це, звичайно, врятувало б, але для сих справ треба більше активності, рухливості, настійності й завзяття, ніж то має М[арк] Гр[игорович].

Як ти там, моя єдина? Не погано тобі в нашому затишку? Коли при мені згадують тебе, то щоразу мене обливає теплою хвилею радості й ніжності. І, – прости мене, Дитинко, – я не можу втриматися, щоб не підтвердити тих висловів захоплення тобою, які часом чую. Прагну до тебе, до нашого куточка, тиши, до наших малих клопотів і втіх, до любої праці, яка вже з хвилюванням стукається в серце. Будь здорова, радісна, ясна і любовна, моя Кроха золота!

Ввесь твої

[Листівка]

№ 152

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Рауен – Прага]

12-V-24

Спасибі тобі, Ді, за листа. Слухаю твого наказу й пишу рідко. Хочу страшенно знати, коли, приблизно, ти можеш бути вдома? Дерева не чекають, вже три черешні в цвіті. Сьогодні душний, гарячий день. 25 на сонці. Мрячка літня й зозуля кує так затишно.

Завтра тиждень, як ти поїхав. Можливо, що ще на тиждень прийдеться лишитись?

Вчора звонила Єліз[авета] Дав[идівна]. Їх всіх “уволено”. Можуть вже зразу брати за 6 тиж[нів] і йти, або служити до іюля. От і кінець. Ан[на] Іл[лівна] так само увільнена. Колесо чекає на тебе, ще не продали¹. Чи можу я розпорядитись так, щоб воно лишилось у нас? Тобі відніше, чи в стані ми заплатити за нього?

З водопроводу, очевидно, нічого не вийде. Другий кошторис ще більше за перший, хоч і не докладно зроблений. Ясно, гуротек і на 6 тисяч ми не одержимо.

Будь здоровий. Обіймаю тебе і чекаю.

Тв[оя] Р[оза]

[Листівка]

№ 153

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Рауен]

Прага. 13-V-24

Моя Кроха єдина, почасти мені приємно, що Надюга їде до нас, почасти ж – непокійно: чи не перешкодить вона нам у наших планах і акціях? Правда, я думаю,

що це станеться не так швидко, а, може, й зовсім не станеться. До мого приїзду ти не дуже хапайся з візою. Треба гарненько обміркувати це питання.

Ти нічого не пишеш мені з приводу другої оферти на Wasserleitung. З цього я роблю той висновок, що й вона не менше першої. Надзвичайно мені це дивно. Чи не можна ще поспитати у великих фірм, що займаються такими інсталяціями? Можливо, що цілий ряд посередників хоче для себе взривнути і тому так підігнали загальну суму. А потім: чи не можна самим купити ванну й усі прилади, та навіть, може, й труби. Мені б не хотілося так швидко й без бою здавати свої позиції.

А про гіпотечку довідалася що-небудь?

Сьогодні буде знову балачка з Г[ірсою] і, можливо, вже виясниться, скільки я тут ще пробуду. Розуміється, страшенно буде досадно, як я пропущу час цвітіння дерев. Гадаю, однак, що на цьому тижні все ж таки виїду. Приближно: в п'ятницю, суботу. Хотів би, щоб ти мене зустріла, але чи варто тебе знати для цього в Берлін? Ну, та побачу. Як пришлю телеграму, стрічай.

Молодчина Ганьхен! Пустити її за мене в ніс диму!

Як я себе почуваю? Загалом краще, ніж у той приїзд, але бездіяльність і цілоденне шляння та балачки зтомлюють. Стараюсь якось розважати себе, в сій справі трошки допомагає "М[?] мінда", але... волів би бути дома.

Сплю так собі, хоч значно краще, ніж у той приїзд. Взагалі, здається, наші зусилля на марне не пішли й це мене дуже радує. Коли б ще кілька місяців "попрацювати" над собою, можна було б мати солідні наслідки. Але ми ж це все й будемо робити. Правда, мій Золот? Не забудь наготувати для вштрикнення [нрзб.]

Чи тепло вже в нас? Тут два дні вже так тепло, що хожу без пальта.

Ну, хай тобі буде ясно й легко, моя золота, єдина!

В

[Листівка]

№ 154

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Рауен]

Прага. 14-V-24

Написав я тобі, що в п'ятницю-суботу виїду, але боюсь, що помилився, доведеться, мабуть, ще сидіти довго. Тільки сьогодні буду знову балакати з Г[ірсою]. Він ще нічого не зробив і сьогодні буде з нами вияснити справу. А коли – після цього вияснення – буде якась реалізація, це – невідомо. Отже, треба брати ще не менше тижня. Виїхати до реалізації, доручивши комусь іншому, неможливо. Треба самому тут бути. Сумно, та нічого не вдієш. Зате потім, може, вже не швидко треба буде знову сюди їхати.

З приводу Маркуш[киних] справ ще ніякого повідомлення. Завтра спробую навести справки, хоч не маю майже ніяких надій. Шкода мені Віл[енськ]их дуже та що ж ти його вдієш, я зробив усе, що від мене залежало. Треба йому більше рухливості, шукання, нищпорення, а не чекання, що очі до підприємств цих самі в руки йому придуть.

А у нас уже, мабуть, усе цвіте? Ясно, тепло, запашно? Болюче шкода, що сижу тепер у смердючому номері, в порохнявій Празі, в закурених кав'ярнях. Приношу цю жертву та й не знаю навіть, чи вона окупиться. Ну, нічого! Може, й окупиться. А інакше, видно, не можливо. Ти за мене, Дитинко, не хвилюйся й не сумуй: я стараюсь не забувати наших постанов. І навіть обтирання щоранку акуратно роблю. А ти?

Не забувай і ти, будь спокійна, весела й соняшна! Чуєш? Цілую тебе всю.

В

[Листівка]

№ 155

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Рауен – Прага]

14-V-24

Не можу витримати, щоб не почати умовлять тебе приїхати. У нас вже 4-й день гарно. Але вчора й сьогодні нестерпно гарно. Ранок божественно-прозорий. А ні хмаринки. Тепло так, що майже ніякої одежи не можна витримати.

Бжолі гудуть, дерева всі білі й золотий дощ (жовті кущі) вже осипається. Потім родилось 6 маленьких індичок. Резі тягає кошенят по всьому дому, всі чекають на тебе, а тебе все нема. Я вже роблю заклання, щоб дерева почекали, але їм нетерпеливиться. Неначе весь сад наш залято пахощами.

Чим би ще тебе спокусити? Ну, й люде чекають і рахують дні. Правда, ще тільки 2-й тиждень, а все ж таки, чи не можна якось швидче упоратись зі справами?

Будь здоровий та бадьорий. Вибач, що трохи чіпляюсь до тебе, але ж весна не жде. Тв[оя].

[Листівка]

№ 156

Розалія Яківна – Володимиру Кириловичу

[Рауен – Прага]

15-V-24

Мій Єдиний! Спасибі тобі за милі картки, але ти нічого не пишеш про стан твого здоров'я, й це мене турбує.

Ми готуємось до твого приїзду, чекаємо звістки про це, можливо, що сьогодні буде щось певне. Я не хочу тебе шарпати й перешкоджати в справах, але мені невимовно шкода, що в ці чудові, мрійні, соняшні дні тебе нема тут. Хто знає, чи довго протриває така погода? Це неначе спеціально для тебе, така суха, безхмарна спека. Вже третій день добре. Наш город прагне дощу, поливаємо ми скільки в стані, але це все мало. Спеціалісти, вроді Кучка, не радять ще садовити капусту тощо, бо треба після дощу це робити, й коли вже певність, що заморозків не буде. Хто його знає, чи це правда? В кожному разі, не дивуйся, як побачиш наш город майже в тому самому стані, що перед твоїм від'їздом.

Дітонько, я хочу прохати тебе привезти що-небудь для дівчини. Сама не знаю, що саме, може блюзку якусь недорогоу? Хотілось би мені, щоб вона щось мала з закордону. Це у ніх тут страшенно піднімає в очах. Але можна зробити це й в Берліні, й сказати, що з Праги.

Тепер вже ясно, як могло б бути, якби ми мали водопровод. От в таку спеку, як сьогодні, його можна оцінити, але я говорила з Мешом з приводу гіпотекі, він каже, що це майже неможливо, за браком грошей ніхто цього не робить, а васерлайтунг не підніме ціни ґрундштюку значно. Факт же існування на ґрундштюку гіпотекі – обезцінить самий ґрундштюк.

Я перенесла душ в вашкохе¹, й ми вчора вже купались й обливались там. Ельза в захопленню. Працює добре, але все їй мало роботи, хоч цілий день, з рана до десятої, а вчора й до першої возиться. Правда, вчора була не робота, а купання, а все ж вечеряли ми тільки пів на десяту. До Берліну не хочеться страшенно їхати, хоч треба капелюх, побачити Єлізавету Дав[идівну], Маркушек, і ще щось зробити, але шкода і головного болю боюся. Почекаю твого приїзду, тоді побачим.

Я майже щоночи бачу тебе у сні. Сьогодні також!

Цілую, рідний мій. Шульце приїхав. Любов моя!!

Твоя Р[оза].

[Лист надрукований на машинці, підпис – від руки]

Коментарі

№ 144

¹ *лишилась у Friedenau – Friedenau – передміський район Берліна, де мешкали Віленські.*

² *Ельза – жінка, яка допомагала Винниченкам по господарству, і на якій Володимир Кирилович, як свідчать його щоденникові записи, перевіряв свої чоловічі можливості (не без відома Розалії Яківни) (Див.: Винниченко В. Щоденник. – Т. 2. 1921 – 1925. – С. 335, 348 – 349, 354, 363, 374 та ін.)*

² *Прийшов лист від Левіні – Ідеться про лист Володимира Левинського від 26 квітня 1924 р., у якому він писав, що за порадою Ю. П. Тищенка (Сірого), з яким зустрівся у Відні, вирішив клопотати про призначення письменницької стипендії безпосередньо від чехів, щоб вийти зі свого "проклятого" матеріального становища і залежності від Українського Громадського Комітету. Просив В. Винниченка посприяти у вирішенні цього питання.*

³ *Як же ти дістанеш листа від Н[уш]і?* – Ідеться про лист від фрау Морген (Ботічелівської Голівки).

⁴ *Боюсь, що з Wasserleitung'ом нічого не вийде* – Wasserleitung (нім.) – водопровід.

⁵ *Fürstenwald-скій* – Fürstenwalde – село, розташоване близько 11,5 км на північний захід від центру міста Кассель.

⁶ *прохала Чубінського* – Імовірно, йдеться про Михайла Чубинського. Чубинський Михайло Павлович (1871 – 1943) – правник, спеціаліст із кримінального права, син відомого етнографа та громадського діяча Павла Чубинського. Закінчив юридичний факультет Київського університету (1893 р.). З 1905 р. – професор, викладав у Київському, Харківському, Петербурзькому і Тартуському (Юр'ївському) університетах, Демидовському юридичному лицейі (м. Ярославль), на Бестужевських (Петербурзьких) вищих жіночих курсах. Співпрацював у газеті “Украинская Жизнь”. Кадет. За гетьманату – міністр юстиції, згодом голова Карного державного суду. 1920 перейшов на бік Денікіна; з березня 1920 – на еміграції в Югославії, був професором кримінального права в університетах Белграда і Суботиці. Якби на час написання листа він був у Берліні, то міг би відвідати М. Віленського як колегу-правника, з яким, очевидно, був знайомий ще з Києва. Але документального підтвердження про перебування його в Берліні не маємо.

⁷ *Lange* – особа не встановлена.

№ 145

¹ *Чекаю на оферту* – оферт (з нім.) – пропозиція.

№ 146

¹ *Beruf* (нім.) – професія.

№ 147

¹ *з тутешньою грузинкою* – Ідеться про Ніну Захарівну Айолло.

² *що було з берлінською* – Мова про Єлену Давидівну Гогоберідзе (Леночку), яка наполягала на тому, щоб у них із В. Винниченком були “чисто человеческие отношения”.

³ *без кораблів й перуанських багацтв дамо собі раду* – В. Винниченко натякає на два проекти М. Г. Віленського, до реалізації яких він намагався його залучити, і частина доходу від яких мала йти на українську справу. Перший полягав у продажі разом із Воробйовим і Думбадзе планів кораблів Петроградського заводу, а другий був пов'язаний із перуанською залізною рудою. Перуанці шукали концесіонерів і хотіли дізнатися, чи не візьмуться за це чеські промислові й фінансові кола. Віленський запропонував Винниченкові бути посередником у цій справі. Перший проект не мав перспективи, бо Думбадзе виявився ненадійним компаньйоном, а з приводу другого – Винниченко й вів переговори в чеських урядових колах, але великої надії на успіх переговорів не мав. 5 травня 1924 р. після зустрічі з Гірсою записав у щоденнику своє враження, що “ні з кораблів, ні з руди... золота не здобудемо” (*Винниченко В. Щоденник. – Т. 2. 1921 – 1925. – С. 341*).

№ 148

¹ *листа від Н[аді]* – Ідеться про Надію Васильєву.

² *Вже їмо рабарбу* – рабарбар – ревеня.

№ 151

¹ *Колесо чекає на тебе, ще не продали* – Ідеться про велосипед, який перед від'їздом Єлена Давидівна мала продати. Його хотів купити Винниченко, але вона йому продати не захотіла. Він так це прокоментував у щоденнику: “Каже причину: у мене нема грошей, а філантропії від мене не хоче. Одначе, правда, бо винна нам гроші і, продаючи нам двоколесо, повинна вернути борг, а це шкода. Отже, і не мої тут інтереси, як каже, а свої. А на словах і формально – ніби з її боку альтруїзм. Це – характерна її риса” (*Винниченко В. Щоденник. – Т. 2. 1921 – 1925. – С. 338*).

№ 153

¹ “М[?] мінда” – Перше слово в назві написано нерозбірливо. У чеського письменника Карела Чапека є оповідання про собаку: “Мінда, або про собаківництво”, “Мінда або про виховання пса”. Мінда чеською – собака. Можливо, якимось із цих оповідань читав тоді В. Винниченко.

№ 156

¹ *вашкюхе* (нім.) – пральня.

Далі буде.

Упорядкування, примітки та коментарі

Надії Миронець.

м. Київ

Отримано 9 жовтня 2015 р.